نگاهی به حقوق مالکیت ادبی و هنری در اسناد بین المللی

شوکت شایسته *

چکیده

حقوق مالکیت ادبی و هنری شاخه‌ای از حقوق مالکیت فکری است که به حمایت از پدیدآورندگان آثار ادبی، هنری و علمی و نیز اشخاصی که واسطه عرضه این آثار به عموم هستند، می‌پردازد. حمایت بین‌المللی از مالکیت ادبی و هنری از سال ۱۸۸۶ با تصویب کنوانسیون برن آغاز و به تدریج گسترده‌تر و کامل‌تر شد. ۶ سند بین‌المللی مربوط به این حوزه که توسط سازمان جهانی مالکیت فکری (وایپو) اجراء می‌شوند، موضوع مطالعه ما در مقاله حاضر است: کنوانسیون برن، معاهده کپی‌رایت وایپو، کنوانسیون رم، کنوانسیون ژنو، کنوانسیون بروکسل و معاهده اجراءها و فونوگرام‌های وایپو.

واژگان کلیدی: کپی‌رایت، حقوق مرتبط (مجاور)، اجراءکنندگان، تولیدکنندگان فونوگرام، سازمان‌های پخش.

* وکیل دادگستری و کارشناس ارشد حقوق مالکیت فکری

مقدمه

حقوق مالکیت فکری[1] شـــاخه ای از علم حقوق اســـت که هـــدف آن حمایت از دستاوردهای فکری بشر است.

حقوق مالکیت فکری را از دیرباز به دو شاخه کلی تقسیم کرده اند:

حقوق مالکیت ادبی و هنری شامل:

الف - کپی‌رایت[2] یا حق مؤلف[3] با موضوع حمایت از آثار ادبی، علمی و هنری[4]

ب - حقـــوق مرتبط یا حقوق مجـــاور[5] با موضوع حمایت از اجراءکنندگان[6] آثار مشمول کپی‌رایت، تولیدکنندگان فونوگرام[7] و سازمان‌های پخش[8]

حقوق مالکیت صنعتی شامل:

الف) اختراعات[9]

ب) علائم تجارتی و علائم خدماتی[10] و نام های تجارتی[11]

ج) طرح های صنعتی[12]

د) نشانه‌های جغرافیایی[13]

ه) رقابت[1]

---

1. Intellectual property law
2. copyright
3. author's right (droit d'auteur)
4. literary, artistic and scientific works
5. related rights or neighboring rights
6. performers
7. producers of phonogram

فونوگرام، ضبط منحصراً شنیداری (نه دیداری یا دیداری و شنیداری) صداها بر روی هر وسیله ای است.

8. broadcasting organizations
9. patents
10. trademarks and service marks
11. trade names
12. industrial designs
13. geographical indications

نشـــانه‌های جغرافیایی نشانه‌هایی هستند که مشخص می‌کنند محصولی در قلمرو یک کشور یا منطقه یا محلی در آن قلمرو تولید شده و کیفیت، شهرت یا دیگر ویژگی های محصول اساساً قابل انتساب به مبدأ جغرافیایی آن است، مثل فرش ایران

و) اسرار تجارتی[2]

از دیر باز کشـــورها به تصویب قوانینی برای حمایـــت از موضوعات فوق مبادرت ورزیده اند. برای مثال انگلســـتان در ســـال ۱۷۱۰ و ژاپن در سال ۱۸۹۹ نخستین قوانیـــن کپی‌رایت خود را به تصویب رســـاندند. (لایقی، ۱۳۸۱، صص ۱۷۲ و ۲۲۹) آمریکا در ســـال ۱۷۹۰ (شفیعی شکیب، ۱۳۸۱، ص ۱۲) و اسپانیا در سال ۱۷۶۳ (گرباود، ۱۳۸۰، ص ۲۴) اولین قانون حق مؤلف خود را به تصویب رساندند. اما نقض حقوق صاحبان فکر در خارج از قلمرو کشـــورها، ایده تصویب اســـناد بین‌المللی به منظور تأمین حمایت از حقوق اتباع هر کشور در قلمرو سایر کشورها را شکل داد.

نخستین حرکت در این راستا تصویب کنوانسیون پاریس برای حمایت از مالکیت صنعتی در ســـال ۱۸۸۳ و اقدام بعدی تصویب کنوانسیون برن برای حمایت از آثار ادبی و هنری در سال ۱۸۸۶ بود. پس از آن و تا کنون اسناد بین‌المللی متعددی با موضوعات مختلف در این حوزه به تصویب رسیده است.

در این مقاله اسناد بین‌المللی پیرامون مالکیت ادبی و هنری که به توسط سازمان جهانی مالکیت فکری (وایپو)[3] اداره می‌شـــود و عملاً تأثیر گذارترین اسناد در نوع خود هستند، نیز وضعیت الحاق ایران به آن ها را مورد بررسی قرار خواهیم داد.

مبحث اول: حق مؤلف

گفتار اول) کنوانسیون برن برای حمایت از آثار ادبی و هنری[4]

بند اول) تاریخچه[5]

حمایت بین‌المللی از کپی‌رایـــت تقریباً از نیمه قرن ۱۹ از طریق انعقاد معاهدات دو جانبه آغاز شـــد. در این معاهدات فقط شناسایی دو جانبه حقوق اتباع دو کشور

---

1. competition
2. trade secrets
3.World Intellectual Property Organization (WIPO)

وایپو یکی از آژانس های تخصصی وابسته به سازمان ملل متحد و ایران، عضو آن است.

4.Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works
5. WIPO Intellectual Property Handbook,Second Edition,WIPO Publication, 2004, p262

پیش‌بینی شده بود و اسناد یاد شده جامع و دارای الگویی متحدالشکل نبودند.

نیاز به سیستم حمایتی بین‌المللی با توجه به نقض گسترده فراملی حقوق، به تصویب کنوانسیون برن در سال ۱۸۸۶ منجر شد. هدف این کنوانسیون که قدیمی‌ترین سند بین‌المللی در حوزه کپی‌رایت است، حمایت مؤثر و متحدالشکل از حقوق پدیدآورندگان آثار علمی، ادبی و هنری است.

کنوانسیون با هدف ارتقای سیستم حمایت بین‌المللی، متناسب با توسعه فن آوری های مربوط به استفاده از آثار ادبی و هنری، چندین بار مورد تجدید نظر قرار گرفت: در سال ۱۸۹۶ در پاریس، در سال ۱۹۰۸ در برلین، در سال ۱۹۱۴ در برن،در سال ۱۹۲۸ در رم، در سال ۱۹۴۸ در بروکسل، در سال ۱۹۶۷ در استکهلم، در سال ۱۹۷۱ در پاریس و آخرین بار در سال ۱۹۷۹.

الحاق به کنوانسیون برای تمام کشورها آزاد است. کنوانسیون اتحادیه ای مرکب از تمام دول عضو را ایجاد کرده است.

کنوانسیون برن ۱۶۴ عضو دارد و ایران به عضویت آن در نیامده است.

بند دوم) مقررات[1]

۱- اصول بنیادین:

سه اصلی که کنوانسیون بر آن ها استوار است عبارتند از:

الف) اصل رفتار ملی: آثاری که در یکی از کشورهای عضو به وجود آمده اند، باید در قلمرو هر کدام از دول عضو دیگر مشمول همان حمایتی قرار گیرند که کشورهای اخیر به اتباع خودشان اعطاء می‌کنند.

ب) اصل حمایت خودکار: حمایت نباید مشروط به رعایت هیچ تشریفاتی باشد.

ج) اصل استقلال حمایت: حمایت مستقل است از وجود حمایت در کشور مبدأ (کشور متبوع مؤلف یا محل اولین انتشار).

۲- معیار حمایت:

حمایت به آثار اتباع دول عضو و آثاری که اولین بار در قلمرو این کشورها منتشر شده‌اند اعطاء می‌گردد.

1. www.wipo.int / treaties

۳- آثار مورد حمایت:

حمایت شـــامل هر اثری در حوزه‌های ادبی، علمی و هنری خواهد بود، صرف نظر از روش یا شکل بیان آن.

۴- حداقل استانداردهای حمایت:

مؤلف از حق انحصاری اجازه انجام دادن هر یک از اعمال زیر برخوردار است:

حق ترجمه

حق اقتباس و تغییر

حق اجرای عمومی آثار نمایشی، موسیقایی و نمایشی - موسیقایی

حق دکلمه آثار ادبی برای عموم

حق پخش

حق تکثیر به هر روش و شکلی

حق اســـتفاده از اثر به عنوان مبنای یک اثر سینمایی و حق تکثیر، توزیع، عرضه عمومی آن اثر سینمایی

حقوق اخلاقی شامل حق ادعای تألیف اثر و حق اعتراض به هر تحریف یا تغییری در اثر که به آبرو یا شهرت مؤلف لطمه وارد سازد.

۵- مدت حمایت:

قاعده کلی این اســـت که حمایت باید تا انقضای ۵۰ سال از مرگ مؤلف وجود داشته باشـــد. اســـتثناءاتی بر این قاعده کلی وجود دارد، از جمله در مورد آثار هنر کاربردی یا عکاسی، مدت حمایت تا ۲۵ سال بعد از زمانی که اثر خلق شده است، ادامه خواهد یافت.

گفتار دوم) معاهده کپی‌رایت وایپو[1]

بند اول) تاریخچه[2]

کنوانسیون برن برای حمایت از آثار ادبی و هنری بعد از تصویب در سال ۱۸۸۶ به طور منظم تقریباً هر ۲۰ ســـال با هدف پاسخ گویی به توسعه فن آوری های مرتبط با آثار مانند فن آوری ضبط صدا، عکاسی، رادیو، سینما، تلویزیون و پخش ماهواره‌ای

1. WIPO Copyright Treaty (WCT)
2. WIPO Intellectual Property Handbook, op.cit , pp 269 & 270

مورد تجدیدنظر قرار گرفت. در دهه ۱۹۷۰ و ۱۹۸۰ برخی پیشرفت های مهم مانند فن‌آوری چاپ مجدد[1]، تلویزیون کابلی، توسعه برنامه‌های کامپیوتری، ذخیره آثار به وسیله کامپیوتر و پایگاه‌های داده الکترونیکی اتفاق افتاد. برای مدتی سعی شد پاسخ گویی به این پیشرفت ها با استفاده از مقررات موجود (عمدتاً کنوانسیون برن) از طریق تفسیر موسع آن ها صورت گیرد، اما در پایان دهه ۱۹۸۰ این روش دیگر ناکافی و ناکارآمد تشخیص داده شد.

آماده سازی سند بین‌المللی جدید در کمیته کارشناسان وایپو آغاز و در سال ۱۹۹۶ کنفرانس دیپلماتیک وایپو پیرامون مسائل خاص کپی‌رایت و حقوق مرتبط، معاهده کپی‌رایت وایپو را عمدتاً با هدف حل مسائل ناشی از توسعه روزافزون اینترنت به تصویب رسانید.

معاهده کپی‌رایت وایپو از لحاظ ارتباط با کنوانسیون برن، یک موافقت نامه خاص محسوب می‌گردد. بنابراین هیچ یک از مقررات معاهده کپی‌رایت نباید به گونه ای تفسیر شود که سطح حمایت اعطاء شده از سوی کنوانسیون برن را تنزل دهد. نیز هیچ یک از مواد معاهده نمی‌تواند تعهدات موجود کشورهای عضو بر اساس کنوانسیون برن را نسخ کند. معاهده همچنین با ارجاع به مقررات ماهوی کنوانسیون برن (اصلاحیه ۱۹۷۱ پاریس)، تمام اعضای خود را به رعایت این مقررات مکلف ساخته است. معاهده کپی‌رایت به حقوق و تعهداتی که کشورهای عضو بر اساس سایر معاهدات دارند نیز لطمه ای وارد نخواهد ساخت.

معاهده به روی کشورهای عضو وایپو و جامعه اروپا باز است.

معاهده کپی‌رایت وایپو ۸۹ عضو دارد و ایران به آن ملحق نشده است.

بند دوم) مقررات[2]

۱- اصل رفتار ملی

معاهده کپی‌رایت از طریق ارجاع به کنوانسیون برن، اصل رفتار ملی را به رسمیت شناخته است.

---

1. reprography
2. www.wipo.int/treaties

۲- معیار حمایت

معیار اصلی حمایت، با ارجاع به کنوانسیون برن، تابعیت دول عضو یا انتشار اثر برای اولین بار در قلمرو اعضای معاهده است.

۳- آثار مورد حمایت

آثار مورد حمایت نیز با ارجاع به کنوانسیون برن، شامل هر اثری در حوزه‌های ادبی، علمی و هنری صرف نظر از روش یا شکل بیان خواهد بود. معاهده بر حمایت از دو گروه از آثار تأکید خاص کرده است: برنامه‌های کامپیوتری که به عنوان اثر ادبی تلقی می‌گردند و مجموعه‌های اطلاعات (پایگاه‌های داده[1]) به شرط این که با توجه به نوع انتخاب و چینش مطالب، آفرینش فکری محسوب شوند.

۴- حداقل استانداردهای حمایت

حقوق پیش بینی شده در معاهده عبارتند از:

الف) حق توزیع: حق اجازه در دسترس عموم قرار دادن نسخه اصلی و کپی های اثر از طریق فروش یا سایر روش های انتقال مالکیت

ب) حق اجاره‌ای: حق اجازه اجاره تجارتی نسخه اصلی و کپی های آثار زیر به عموم:

برنامه‌های کامپیوتری

آثار سینمایی

آثار ضبط شده در فونوگرام‌ها

ج) حق انتقال به عموم: حق اجازه هر شکلی از انتقال اثر به عموم، از طریق سیم یا بی سیم، از جمله «در دسترس عموم قرار دادن آثار به گونه ای که اشخاص بتوانند از مکان و در زمانی که شخصاً توسط آنان انتخاب می‌شود به اثر دسترسی داشته باشند.» این عبارت انتقال از طریق اینترنت را نیز در بر می‌گیرد.

۵- مدت حمایت

بر اساس کنوانسیون برن، حداقل مدت حمایت، دوران حیات مؤلف به علاوه ۵۰ سال پس از مرگ او است.این قاعده استثناآتی دارد از جمله آثار هنر کاربردی وعکاسی که حداقل مدت حمایت از آنها ۲۵ سال از زمان ایجاد اثر است. معاهده

1. databases

کپی‌رایت وایپو، دول عضو را ملزم می‌کند مدت ۲۵ ســـال را برای آثار هنر کاربردی و عکاسی اعمال نکنند و بدین ترتیب تبعیض غیر موجه کنوانسیون بین این دو اثر و سایر آثار را از لحاظ مدت حمایت از بین می برد.

مبحث دوم: حقوق مرتبط (مجاور)

گفتار اول) کنوانسیون رم برای حمایت از اجراءکنندگان، تولیدکنندگان فونوگرام‌ها و سازمان‌های پخش[1]

بند اول) تاریخچه[2]

هـــدف از آفریدن یک اثر ادبی یا هنری، برقراری ارتباط در یک قالب ویژه و فوق العاده مؤثر با مردم است و تا اثر در اختیار عموم قرار نگیرد، برقراری چنین ارتباطی میسر نخواهد شـــد. عرضه اثر به عموم معمولاً نمی‌تواند به توسط خود مؤلف انجام گیرد و واســـطه‌هایی لازم است تا با اســـتعداد حرفه ای خود به آثار شکل مناسبی برای ارائه بدهند.

اجراءکنندگان (یعنی بازیگـــران نمایش نامه‌ها، نوازندگان، خوانندگان، هنرمندان پانتومیم و....)، تولیدکنندگان فونوگرام و سازمان‌های پخش رادیویی و تلویزیونی، به عنوان بارزترین مصادیق چنین واسطه‌هایی، با ظهور تکنولوژی پیشرفته ضبط صدا و تصویر به شـــدت در معرض خطر قرار گرفتند. این پیشرفت ها، تکثیر اجرای آثار ادبی و هنری واســـتفاده از آن ها بدون حضور و رضایت اجراءکنندگان، تکثیر ساده و سریع و گسترده نوارهای صوتی و ارسال مجدد برنامه‌های رادیویی و تلویزیونی را ممکن و نیاز به حمایت های خاص از این سه گروه را مطرح ساخت.

نخســـتین پیش نهادها برای حمایت از اجراءکنندگان و تولیدکنندگان فونوگرام بر قواعد کپی‌رایت اســـتوار بود. مســـألهٔ حمایت بین‌المللی از حقوق مرتبط اولین بار به طور رســـمی در کنفرانـــس دیپلماتیک رم که در ســـال ۱۹۲۸ برای تجدید نظر در کنوانســـیون برن برگزار شـــده بود، مطرح شـــد و به تصویب قطعنامه ای

1. Rome Convention for the Protection of Performers,Producers of Phonograms and Broadcasting Organizations
2. WIPO Intellectual Property Handbook, op.cit , pp 314 & 315

منجـــر گردید که از دول عضو می خواســـت امکان اتخاذ تدابیـــری برای تضمین منافع اجراءکنندگان را مورد بررســـی قرار دهند. از سال ۱۹۲۶ سازمان بین‌المللی کار نیـــز تلاش جهت حمایت از اجراءکننـــدگان را آغاز کرده بود که این تلاش در ســـال ۱۹۳۹ به تدوین پیش نویســـی با همکاری دفتر اتحادیه برن منتهی شد، اما پـــی گیری اقدامات بعدی با وقوع جنگ جهانـــی دوم متوقف گردید. بعد از جنگ کمیته‌های مختلف کارشناسان پیش نویس های متعددی را آماده کردند که شامل حمایت از حقوق اجراء کنندگان، تولیدکنندگان فونوگرام و سازمان‌های پخش بود.

سرانجام در ســـال ۱۹۶۰ متن نهایی کنوانسیون بر اساس پیش نویس موسوم به «رم» که با حمایت ســـازمان بین‌المللی کار و نیز پیش نویس موســـوم به «موناکو» که به توســـط کارشناسان دفتر بین‌المللی اتحادیه برن و یونسکو آماده شده بود، در جلســـه مشترک این سه نهاد تدوین شد. کنوانســـیون رم بر مبنای همان متن در سال ۱۹۶۱ به امضاء رسید.

کشـــورهای عضو کنوانســـیون برن یا کنوانســـیون جهانی کپی‌رایت می‌توانند به عضویت کنوانسیون رم درآیند.

کنوانسیون رم ۹۱ عضو دارد که ایران در بین آن ها نیست.

بند دوم) مقررات[1]

۱- اصل رفتار ملی

کنوانســـیون رم مبتنی بر اصل رفتار ملی است. به بیان دیگر اگر در قوانین یکی از کشورهای عضو، حقوقی بیش از آن چه در کنوانسیون مقرر شده پیش بینی شده باشد، کشور یادشده مکلف است «همان حقوق» را در مورد دارندگان حقوق مرتبط سایر دول عضو اعمال نماید، نه حداقل های پیش بینی شده در کنوانسیون را.

۲- معیار حمایت

۱-۲ ـ اجراء کنندگان

اجراء کنندگان شـــامل بازیگران، خوانندگان، نوازندگان، رقصندگان و اشـــخاص دیگری که نقش بازی می‌کنند، می‌خوانند، [اثری را] ارائه می‌کنند، دکلمه می‌کنند،

1.www.wipo.int/treaties

می‌نوازند یا به صورت دیگری آثار ادبی یا هنری را اجراء می‌کنند، می‌گردد.

حمایت از اجراء کنندگان منوط به تحقق حداقل یکی از شرایط زیر است:

الف ـ اجراء در یک کشـــور دیگر عضو واقع شـــده باشد (صرف نظر از کشوری که اجراء کننده به آن تعلق دارد).

ب ـ اجراء در یک فونوگرام مورد حمایت تثبیت شـــده باشد(صرف نظر از کشوری که اجراء کننده به آن تعلق دارد یا مکان وقوع اجراء). منظور از تثبیت همان ضبط اجراء است. (International Bureau of WIPO,2003, p13)

ج ـ اجراء به صورت زنده در یک پخش مورد حمایت گنجانیده شده باشد (صرف نظر از کشوری که اجرا کننده به آن تعلق دارد).

۲-۲- تولیدکنندگان فونوگرام

تولیدکنندهٔ فونوگرام به معنای شـــخصی حقیقی یا حقوقی اســـت که برای اولین بار صداهای یک اجراء یا ســـایر صداها را تثبیت می‌نماید. بنابراین تعریف، ماهیت و نوع صدا هیچ نقشی در اعمال حمایت نخواهد داشت و صدای تثبیت شده می‌تواند صدای اجرای یک اثر ادبی یا هنری مانند یک کنسرت موسیقی یا سایر صداها نظیر صدای امواج دریا یا دیگر صداهای موجود در طبیعت باشد.

تولیدکنندگان فونوگرام در صورتی از حمایت برخوردار می‌شوند که:

الف) تولیدکننده تبعهٔ یک دولت عضو باشد. (معیار تابعیت)

ب) اولین تثبیت صدای فونوگرام در یک کشور عضو انجام شده باشد (معیار تثبیت).

ج) فونوگرام اولین بار در یک کشـــور عضو منتشـــر شده باشد[1] یا اگر نخستین بار در یک کشور غیر عضو منتشر شده، ظرف ۳۰ روز از تاریخ اولین انتشار، در یکی از کشورهای عضو نیز منتشر شده باشد.(معیار انتشار).

۲-۳- سازمان‌های پخش

پخش بر اساس تعریف ارائه شـــده در کنوانسیون عبارت است از انتقال صداها یا تصاویر و صداها به وسیله‌ابزار بی سیم برای دریافت عموم.

پخش از طریق ماهواره دو نوع اســـت: پخش مستقیم یعنی پخش برای دریافت

۱. انتشار براساس تعریف مادهٔ ۳ کنوانسیون رم به معنای عرضهٔ نسخه‌های یک فونوگرام در کمیتی معقول به عموم است.

مســـتقیم توسط افراد و پخش غیرمستقیم یعنی انتقال سیگنال از طریق ماهواره به یک پایگاه زمینی و پخش یا توزیع مجدد ســـیگنال از پایگاه مذکور به وسیله کابل. قید ابزار «بی ســـیم» در تعریف، به عقیده برخی حقوقدانان انتقال مجدد ماهواره‌ای به وسیله کابل را از حوزه حمایت کنوانسیون خارج می‌کند.

وجود حداقل یکی از دو شرط زیر برای حمایت از سازمان‌های پخش ضروری است:

الف) دفتر مرکزی سازمان پخش، در یک کشور عضو واقع شده باشد.

ب) برنامه از فرســـتنده‌ای واقع در یک کشور عضو پخش شده باشد، صرف نظر از این که سازمان پخش‌کنندهٔ اصلی در یک کشور عضو واقع شده است یا نه.

۳- حداقل استانداردهای حمایت

۱-۳- اجراءکنندگان

اجراء کنندگان از امکان منع کردن سایر اشخاص از انجام اعمال زیر بدون رضایت آنان برخوردارند:

الف) پخش یا انتقال عمومی یک اجرای زنده

از انتقال به عموم در کنوانســـیون رم تعریفی ارائه نشده است، اما معاهده اجراءها و فونوگرام‌هـــای وایپو در ماده ۲ خـــود، ابلاغ به عموم را عبارت از انتقال به عموم با هر وســـیله‌ای غیر از پخش می‌داند. به بیان دیگر ابلاغ به عموم زمانی مصداق پیدا می‌کند که امواج، به وســـیله سیم یا کابل منتشر شـــده و فقط به توسط اشخاصی قابل دریافت اســـت که ابزارهای لازم برای اتصال به کابل‌های پخش کننده امواج را در اختیار دارند. در حالی که در پخش، انتقال امواج بدون اســـتفاده از سیم یا کابل صورت می‌گیرد و به توســـط هر شخصی که در حوزه آن امواج قرار دارد و مجهز به یک دستگاه رادیو یا تلویزیون است، قابل دریافت خواهد بود.

(WIPO Intellectual Property Handbook, 2004, p45)

ب) ضبط یک اجرای زنده

ج) تکثیر ضبط یک اجرا

کنوانســـیون روش اعمال حقوق را در حالت تعدد اجـــراء کنندگان به دول عضو واگذار کرده است.

۲-۳- تولیدکنندگان فونوگرام

تولیدکننـــدگان فونوگـــرام از حق اجازه دادن یا ممنوع کردن تکثیر مســـتقیم یا غیرمستقیم فونوگرام‌هایشان برخوردار هســـتند. تکثیر مستقیم به معنای تکثیر از روی نســـخهٔ اصلی فونوگرام و تکثیر غیرمستقیم به معنای ضبط صدای فونوگرام در حالتی است که صدای مذکور از وسیله‌ای مانند رادیو یا تلویزیون در حال پخش است.

۳-۳- سازمان‌های پخش

سازمان‌های پخش از حق اجازه دادن یا ممنوع کردن اعمال زیر برخوردار هستند:

الف) پخش مجدد همزمان برنامه‌هایشان

پخش مجدد به معنای پخش همزمان برنامهٔ یک ســـازمان پخش‌کننده از ســـوی سازمان پخش کنندهٔ دیگر است.

ب) تثبیت برنامه‌هایشان

ج) تکثیر تثبیتی از برنامه‌ها

د) انتقـــال برنامه‌های تلویزیونی به عموم، اگر چنیـــن انتقالی در مکان‌های قابل دسترس عموم در برابر پرداخت یک حق ورود انجام گرفته باشد.

۴- مدت حمایت

حداقـــل مـــدت حمایت از حقـــوق اجراءکننـــدگان، تولیدکننـــدگان فونوگرام و سازمان‌های پخش بر اساس کنوانسیون رم به شرح زیر است:

الف) در مورد حقوق اجرا ءکنندگان، اگر اجرا تثبیت شده باشد، ۲۰ سال از پایان سالی که تثبیت در آن انجام شده است و در غیر این صورت، ۲۰ سال از سال وقوع اجراء.

ب) در مورد حقوق تولیدکنندگان فونوگرام، ۲۰ سال از پایان سالی که تثبیت در آن انجام شده است.

ج) در مورد حقوق سازمان‌های پخش، ۲۰ سال از پایان سال وقوع پخش

گفتار دوم) رفتار کنوانســـیون ژنـــو برای حمایـــت از تولیدکنندگان فونوگرام‌ها در برابر تکثیر غیر مجاز فونوگرام‌هایشان[1]

بند اول) تاریخچه

از لحاظ تئوری مادهٔ ۱۰ کنوانســـیون رم که حقوق تولیدکنندگان فونوگرام‌ها را برای

کنترل تکثیر مستقیم یا غیرمستقیم فونوگرام‌ها تضمین می‌کرد، به عنوان یک ضمانت اجـــرای قانونی در برابر تکثیرهای غیرمجاز کافی بود، اما در عمل نه. علت این امر، عدم پیش‌بینی حقوقـــی در مقابل واردات یا توزیع غیرمجاز فونوگرام‌ها، تعداد اندک اعضای کنوانســـیون به دلیل مشروط بودن عضویت در آن به پذیرش کنوانسیون کپی رایت یا برن، نیز وجود برخی موانع سیاسی برای الحاق کشورهایی نظیر آمریکا به کنوانسیون بود.

سرانجام تحت فشار ناشـــی از پیامدهای منفی پیشرفت تکنولوژی ضبط، وایپو و یونســـکو در مارس ۱۹۷۱ کمیته‌ای از کارشناسان دولتی را برای رسیدگی به مسألهٔ ضمانت اجراهای مؤثرتر بین‌المللی در مقابل تکثیرهای غیرمجاز گســـترده گردهم آوردند. کمیتهٔ مذکور پیش‌نویســـی را برای اقدام در کنفرانس دیپلماتیک ژنو در ۷ ماه بعد، تهیه کرد. کنوانسیون ژنو موسوم به کنوانسیون فونوگرام ها در سال ۱۹۷۱ به تصویب رسید. (Goldstein,2001, p41)

کنوانسیون ژنو نسبت به کنوانسیون رم یک موافقت نامه خاص تلقی می‌گردد که حقوق گسترده‌تری را برای تولیدکنندگان فونوگرام پیش بینی کرده است.

(WIPO Intellectual Property Handbook,2004, p321)

کنوانســـیون ژنو به روی تمام کشـــورهای عضو سازمان ملل و نیز کشورهای عضو آژانس‌های تخصصی وابسته به آن سازمان باز است.

(WIPO Intellectual Property Handbook,2004, p322)

کنوانسیون ژنو ۷۷ عضو دارد. ایران عضو این کنوانسیون نیست.

بند دوم) مقررات[1]

تفاوت‌های اساسی کنوانسیون فونوگرام‌ها با کنوانسیون رم عبارتند از:

۱- اصل رفتار ملی

بر خلاف کنوانسیون رم، اعضای کنوانسیون فونوگرام‌ها ملزم به رعایت اصل رفتار ملی نیستند.

۲- معیار حمایت

1.Geneva Convention for the Protection of Producers of Phonograms against Unauthorized Duplication of their Phonograms

کنوانسیون فونوگرام‌ها فقط معیار تابعیت را به عنوان شرط اعطای حمایت پیش‌بینی می‌کند.

۳- حداقل استانداردهای حمایت

حمایت نه فقط در برابر تکثیر فونوگرام، بلکه در برابر توزیع نسخه‌های غیرمجاز و واردات چنان نسخه‌هایی نیز اعطاء می‌شود.

۴- ابزارهای تضمین حمایت

در حالی که کنوانسیون رم، به طور کلی اعضاء را به انجام اقدامات ضروری برای تضمین اعمال آن ملزم می‌کند، کنوانسیون فونوگرام‌ها تصریح می‌کند که دول عضو در انتخاب ابزارهای اجرای کنوانسیون آزادند و این ابزارها می‌تواند شامل اعطای کپی رایت به فونوگرام‌ها، اعطای حقوق خاص (یعنی حقوق مرتبط)، حقوق مربوط به رقابت غیرمنصفانه یا ضمانت اجراءهای کیفری باشد.

۵- مدت حمایت

حداقل مدت حمایت مشابه کنوانسیون رم است. اگر حقوق داخلی اعضا، مدت خاصی را برای حمایت تجویز کند، مدت مذکور نباید کمتر از ۲۰ سال از پایان سالی باشد که در آن صداهای فونوگرام برای اولین بار تثبیت شده یا سالی که فونوگرام برای اولین بار منتشر شده است.

گفتار سوم) رفتار کنوانسیون بروکسل درباره توزیع سیگنال‌های حامل برنامه ارسال شده به وسیله ماهواره[۲]

بند اول) تاریخچه

هدف کنوانسیون بروکسل حمایت از سازمان‌های پخش در برابر اعمال نقض کننده حقوق آنان است. علت تصویب سند این بود که استفاده از ماهواره‌ها در ارتباطات مخابراتی بین‌المللی از سال ۱۹۶۵ موجب بروز مشکل جدیدی برای حمایت از سازمان‌های پخش شد.

امروزه انتقال برنامه‌ها به وسیله ماهواره عمدتاً به شکل غیرمستقیم انجام می‌گیرد،

1.www.wipo.int/treaties

2. Brussels Convention Relating to the Distribution of Programme – Carrying Signals Transmitted by Satellite

یعنی سیگنال‌های الکترونیکی حامل برنامه‌ها باید ابتدا به توسط ایستگاه‌های زمینی دریافت و بعد به وسیله کابل برای مردم ارسال شوند و نمی‌شود مستقیماً به توسط گیرنده‌های عادی مورد استفاده عموم دریافت شوند. در مورد پخش ماهواره‌ای مستقیم، سیگنال‌های فرستاده شده به ماهواره توسط خود ماهواره پیاده‌سازی می‌شوند و در نتیجه سیگنال‌های انتقال داده شده به زمین می‌توانند مستقیماً و بدون مداخله ایستگاه‌های زمینی،به توسط گیرنده‌های عادی دریافت شوند.

مشکل قانونی از عبارات ماده ۳ کنوانسیون رم نشأت می‌گیرد که بر اساس آن پخش به معنای انتقال صداها یا تصاویر و صداها به وسیله‌ابزار بی سیم برای دریافت عموم است. قید ابزار «بی‌سیم» در ماده ۳ به عقیده برخی حقوقدانان، انتقال مجدد ماهواره‌ای به وسیله کابل یا پخش غیر مستقیم را از حوزه حمایت کنوانسیون خارج می‌کند.

(WIPO Intellectual Property Handbook, 2004, pp 320-322)

در اکتبر ۱۹۶۸، دفتر بین‌المللی برای حمایت از مالکیت فکری، کنفرانسی را در ژنو برای رسیدگی به جنبه‌های کپی رایت و حقوق مرتبط انتقال ماهواره‌ای برنامه‌های رادیویی و تلویزیونی برگزار کرد. برخی کارشناسان دولت‌ها در کنفرانس مذکور معتقد بودند که معاهدهٔ جدیدی برای این امر ضروری نیست، چون تعریف کنوانسیون رم از پخش می‌تواند به خوبی شامل ارسال ماهواره‌ای نیز باشد. سایر کارشناسان معتقد بودند که تعریف کنوانسیون رم شامل پخش غیر مستقیم نیست. به علاوه موفقیت محدود کنوانسیون مذکور در جلب طرفدار آن را ابزاری کم تأثیر برای قانون مند ساختن بین‌المللی موضوعات مربوطه کرده بود. کارشناسان همچنین تجدید نظر در سایر موافقت‌نامه‌های بین‌المللی مانند کنوانسیون بین‌المللی مخابرات را برای حمایت در برابر انتقال ماهواره‌ای رد کردند. جلسه کارشناسان در ژنو نهایتاً در مورد نیاز به یک معاهدهٔ چند جانبهٔ بین‌المللی برای رسیدگی به مسألهٔ انتقال ماهواره‌ای، توافق حاصل کرد.

به دنبال جلسه کارشناسان دولتی که در ۱۹۶۹ از سوی یونسکو برگزار شد، کنفرانس‌های مشترک بعدی وایپو ـ یونسکو نیز در ۱۹۷۱، ۱۹۷۲ و ۱۹۷۳ برگزار

شـــد و در آخرین آن‌هـــا در نایروبی، راه حلی مفهومی ارائه شـــد که پایهٔ کنفرانس دیپلماتیک بروکسل در ۱۹۷۴ گردید. راه حل کنفرانس نایروبی، قانون مند ساختن انتقـــال ماهواره‌ای به عنوان یک موضوع حقـــوق بین‌الملل عمومی بود، یعنی اجبار اعضاء به رعایت اســـتانداردهای قانونی غیر از اعطای حقوق خصوصی در برابر حمل غیرمجاز ســـیگنال‌ها. متن نهایی منعکـــس کنندهٔ این اصـــل در ۱۹۷۴ با عنوان کنوانسیون بروکسل و موسوم به کنوانسیون ماهواره‌ها به تصویب رسید.

(Goldstein, 2001, pp44&45)

این کنوانسیون در برابر کنوانسیون رم یک موافقت نامه خاص محسوب می‌شود و دربردارنده حمایت های مؤثرتر از سازمان‌ها پخش است.

(WIPO Intellectual Property Handbook,2004, p321)

الحاق به کنوانسیون برای اعضای سازمان ملل متحد یا اعضای آژانس های وابسته به این سازمان امکان پذیر خواهد بود.

(WIPO Intellectual Property Handbook,2004, p322)

کنوانسیون بروکسل ۳۵ عضو دارد و ایران به آن نپیوسته است.

بند دوم) مقررات[1]

حمایت کنوانســـیون ماهواره بروکسل از سازمان‌های پخش، صرف نظر از این که سیگنال‌ها برای دریافت مســـتقیم توسط مردم ارسال شده اند یا برای دریافت غیر مستقیم، اعمال می‌گردد.

کنوانسیون حق جدیدی به سازمان‌های پخش اعطاء نمی‌کند، بلکه اعضاء را مجبور می‌گرداند از توزیع ســـیگنال‌های حامل برنامه‌ها برای اشـــخاصی که سیگنال‌های ماهواره‌ای برای آن‌ها مورد نظر نبوده است، جلوگیری کنند.

کنوانسیون از برنامهٔ منتقل شده حمایت نمی‌کند. موضوع کنوانسیون حمایت از سیگنال‌های منتشر شده به وسیلهٔ سازمان‌های پخش است، خواه محتوای سیگنال‌ها مورد حمایت کپی رایت یا حقوق مرتبط باشد یا نه.

کنوانسیون تعیین مدت حمایت را به دول عضو واگذار کرده است.

1.www.wipo.int/treaties

گفتار چهارم) معاهده اجراءها و فونوگرام‌های وایپو[1]

بند اول) تاریخچه[2]

با توجه به عدم امکان حل و فصل مسائل ناشی از پیشرفت های تکنولوژی در دهه ۱۹۸۰ از طریق تفسیر قواعد موجود، سازمان جهانی مالکیت فکری فعالیت‌های خود را برای تهیه و تدوین معاهداتی که پاسخ گوی نیازهای جدید باشند، آغاز کرد. مهم‌ترین هدف وایپو، روشن ساختن قواعد موجود و تدوین قوانین جدیدی بود که پاسخگوی تحولات در عرصهٔ فن آوری دیجیتال باشد. سرانجام در جریان برگزاری کنفرانس دیپلماتیک وایپو پیرامون مسائل خاص کپی‌رایت و حقوق مرتبط در سال ۱۹۹۶، معاهدهٔ اجراءها و فونوگرام‌های وایپو به همراه معاهده کپی‌رایت وایپو با اجماع نظر بیش از ۱۰۰ کشور جهان به تصویب رسید.

به عنوان قاعده کلی اعمال مقررات ماهوی کنوانسیون رم برای دول عضو معاهده اجراءها و فونوگرام‌ها الزامی نیست، اما تعداد کمی از مواد کنوانسیون رم ناظر بر شرایط حمایت از طریق ارجاع، در معاهده اجراها و فونوگرام‌ها گنجانیده شده اند. هیچ یک از مواد معاهده، تعهداتی را که دول عضو بر اساس کنوانسیون رم در برابر یکدیگر دارند نسخ نخواهد کرد. همچنین معاهده به حقوق و تعهدات کشورها بر اساس سایر معاهدات لطمه ای وارد نخواهد ساخت.

معاهده به روی دول عضو وایپو و همچنین به روی جامعه اروپا باز است.

معاهده اجراءها و فونوگرام‌ها ۸۹ عضو دارد و ایران به آن ملحق نشده است.

بند دوم) مقررات[1]

۱- اصل رفتار ملی

هر کشور عضو ملزم است به اتباع سایر کشورهای عضو حداقل حقوقی را اعطاء کند که در معاهده پیش‌بینی شده است، نه - مانند کنوانسیون رم - همان حقوقی که به اتباع خود اعطاء کرده است.

۲- معیار حمایت

1.WIPO Performances and Phonograms Treaty (WPPT)

2. WIPO Intellectual Property Handbook ,op.cit, p 325

معیار حمایت تابعیت یک کشور عضو است.حمایت نباید به هیچ تشریفاتی منوط شود.

۳- حداقل استانداردهای حمایت

۱-۳- اجراء کنندگان

الف) حقوق اقتصادی

حقوق اقتصادی اجراء کنندگان عبارتند از:

- حق توزیع، حق اجاره‌ای و حق در دسترس عموم قرار دادن اجراءهای تثبیت شده که هیچ یک در کنوانسیون رم پیش‌بینی نشده بودند.

حق توزیع به معنای حق انحصاری اجازۀ در دسترس عموم قرار دادن اصل و کپی‌های اجراءهایی که در فونوگرام تثبیت شده، از طریق فروش یا سایر روش‌های انتقال مالکیت است.

حق اجاره‌ای به معنای حق انحصاری اجازه دادن اجاره تجارتی اصل و کپی های اجراءهای تثبیت شده در فونوگرام به عموم است.

اجراء کنندگان از حق انحصاری اجازۀ در دسترس عموم قرار دادن اجراءهای تثبیت شده‌شان در فونوگرام، به وسیله سیم یا ابزار بی‌سیم برخوردارند، به گونه‌ای که مردم بتوانند از مکان و در زمانی که اختصاصاً از سوی آنان انتخاب می‌شود، به آن‌ها دسترسی داشته باشند. (نشر در اینترنت)

- حق تثبیت اجراءهای تثبیت نشده، حق تکثیر اجراءهای تثبیت شده و حق پخش و انتقال عمومی اجراءهای تثبیت نشده نیز حقوقی است که همانند کنوانسیون رم در معاهده اجراءها و فونوگرام‌های وایپو برای اجراءکنندگان پیش‌بینی شده است.

ب) حقوق اخلاقی

معاهده ـ برخلاف کنوانسیون رم که حقوق اخلاقی اجراءکنندگان را پیش‌بینی نکرده است ـ مقرر می‌دارد که مستقل از حقوق اقتصادی، حتی بعد از انتقال آن‌ها، اجراءکنندگان در خصوص اجراءهای زندۀ شفاهی یا اجراءهای تثبیت شده در فونوگرام، حق ادعای شناخته شدن را به عنوان اجرا ءکنندۀ این اجراءها و حق

1.www.wipo.int/treaties

اعتـــراض به هرگونه تحریف، حذف یا دیگر تغییرات در اجراءهایشـــان که به اعتبار آن‌ها لطمه می‌زند، خواهند داشت.

۲-۳- تولیدکنندگان فونوگرام

تولیدکنندگان فونوگرام همانند کنوانسیون رم از حق تکثیر و متفاوت با کنوانسیون مذکور از حق در دســـترس عموم قـــرار دادن، توزیع واجارهٔ فونوگرام‌هایشـــان نیز برخوردار هستند.

۴- مدت حمایت

الف) در خصوص اجرا ءکنندگان، حمایت حداقل تا ۵۰ ســـال از پایان ســـالی که اجراء در آن، در فونوگرام تثبیت شده است،ادامه خواهد یافت.

ب) تولیدکنندگان فونوگرام از حمایتی که حداقل تا ۵۰ ســـال از پایان سالی که فونوگرام در آن منتشر شده است برخوردار خواهند بود. در صورت عدم انتشار، مبدأ محاسبه سالی خواهد بود که تثبیت در آن انجام شده است.

نتیجه:

ایران به هیچ یک از ۶ سند بین‌المللی پیرامون مالکیت ادبی و هنری که از سوی ســـازمان جهانی مالکیت فکری اجراء می‌شود ملحق نشده است. علت رویکرد منفی به عضویت این اسناد، استدلالاتی اســـت که عمدتاً بر حوزه کتاب متمرکز است. با پیوستن به کنوانسیون برن و / یا معاهده کپی‌رایت وایپو ایران ملزم خواهد شد حق تألیف کتاب‌های خارجی را که در کشـــور چاپ یا ترجمه می‌شود پرداخت نماید و ایـــن موضوع موجب افزایش قیمت کتاب‌ها خواهد شـــد. این ادعا صحیح، اما برای توجیه عدم الحاق نابسنده است زیرا:

اولاً- افزایش قیمتی که در مورد کتاب‌های خارجی متحقق خواهد شـــد، با توجه به مبلغی که باید به مؤلفین خارجی پرداخت شـــود، آن قدر نیست که افزایش غیر قابل تحملی را در قیمت کتب خارجی به دنبال داشته باشد.

ثانیاً- کتب خارجی فقط بخشی از بازار کتاب ما را تشکیل می‌دهند.

ثالثاً- کتاب تنها یکی از موضوعات مالکیت ادبی و هنری اســـت. سایر آثار هنری

مانند فیلم و موسیقی، ادبی مانند شعر و علمی مانند مقالات ایرانی که هر روز بر تعداد و گستره حضور آن ها در عرصه‌های بین‌المللی افزوده می‌شود، نیازمند حمایت مؤثر در سطح فراملی هستند.

عدم الحاق ایران به اسناد بین‌المللی در حوزه مالکیت ادبی و هنری هر چند فراوانی کتب خارجی با قیمت نازل در ایران را بی هیچ محدودیتی امکان پذیر ساخته، اما در نقطه مقابل پخش بدون اجازه فیلم های ایرانی، تکثیر بدون اجازه آثار فاخر موسیقی ایرانی و سوء استفاده از سایر آثار ادبی، هنری و علمی ما در سطح بین‌المللی را نیز بدون الزام به اخذ مجوز از پدیدآورندگان آن ها برای اتباع سایر کشورها امکان پذیر گردانیده است. به بیان دیگر عدم تکلیف ما به رعایت حقوق پدیدآورندگان آثار خارجیان با عدم تکلیف آن ها به رعایت حقوق ما همراه خواهد بود.

رابعاً- الحاق به اسناد مربوط به حقوق مرتبط باید به عنوان موضوعی جدا مورد تحلیل قرار گیرد. لزوم حمایت از حقوق اجراکنندگان، تولیدکنندگان فونوگرام و سازمان‌های پخش موضوعی نیست که بتوان اهمیت آن را انکار کرد.

خامساً- احترام به حقوق پدیدآورندگان آثار حتی اگر التزامی قانونی نباشد، یک حکم اخلاقی غیرقابل انکار است.

فهرست منابع:

۱- آیتی، حمید، حقوق آفرینش های فکری، نشر حقوقدان، چاپ اول، ۱۳۷۵

۲- برگزیده مقاله‌های نشر دانش درباره نشر کتاب و حق مؤلف، مرکز نشر دانشگاهی، چاپ اول، ۱۳۸۱

۳- سخنرانی ها و مقالات همایش تخصصی بررسی حقوق نشر کتاب در ایران: چالش ها و رهیافت ها، خانه کتاب، چاپ اول، ۱۳۸۱

۴- شفیعی شکیب، مرتضی، حمایت از حق مؤلف قوانین و مقررات ملی و بین‌المللی، خانه کتاب، چاپ اول، ۱۳۸۱

۵- صادقی، محسن و محسنی، حسن، «حقوق مالکیت ادبی و هنری و حقوق مرتبط در موافقت نامه تریپس و حقوق و تکالیف جمهوری اسلامی ایران در اثر الحاق به آن»، مدرس علوم انسانی، دوره ۱۱، ش ۲، تابستان ۱۳۸۶

۶- کلمبه، کلود، اصول بنیادین حقوق مؤلف و حقوق مجاور در جهان، ترجمه علی رضا محمدزاده وادقانی، نشر میزان، چاپ دوم، ۱۳۹۰

۷- گرباود، الفبای حقوق پدید آورنده، ترجمه غلامرضا لایقی، خانه کتاب، چاپ اول، ۱۳۸۰

۸- گروه نویسندگان، سازمان جهانی تجارت: ساختار، قواعد و موافقت نامه‌ها، شرکت چاپ و نشر بازرگانی،